

MOHAÇ

hazırlanan ikinci defterde 437 evli erkek, beş papaz, üç dul kadın ve iki bekâr erkek nüfus sayılmıştı. Bu durum oldukça yüksek oranda bir nüfus artışı olduğuna işaret eder. Bu altı yıllık dönemde % 35 oranında bir yükseliş sadece tabii sebeplere bağlanamaz ve kısmen buraya olan göçün neticesidir.

978 (1570-71) tarihli cizye defteri şehirde yalnız 153 hâne gösterir. Nüfusta dikkati çeken azalma eğilimi 988'e (1580) kadar sürdü. Bu yılın tahrir defterine göre Mohaç'ta ancak 105 hıristiyan aile reisi ve üç dul kadın oturuyordu. Durum 999'a (1591) kadar pek değişmedi; esas nüfustan geri kalan doksan aile reisinin yanı sıra yirmi dokuz yarı göçebe Eflak, on üç Kıptî (çingene) ve altı kimliği belirtilmeyen kişi bulunuyordu. En yüksek seviyesine göre üçte bir nisbetinde azalan nüfus aynı zamanda bünyesel değişmeye de uğramıştı. İlk zamanlarda sadece Macarlar'dan oluşurken yüzyılın sonlarına doğru -bilhassa sayı bakımından 100'ü aşmayan, ancak çeşitli halklardan gelen Osmanlı askerleri de hesaba katıldığında- etnik açıdan biraz daha karıştı. Nüfusun azalması şaşkıncı değildir. Nitekim idarî merkezlerin Macarlar tarafından terk edilmesinin başka örnekleri de vardır. Ülkenin güneyinde bulunan kasabanın belirli bir ölçüde Balkanlaşması ise coğrafi konumuyla izah edilebilir. Nüfusun azalmasına tesir eden bir başka sebep kişi başına düşen olağan vergilerin sürekli şekilde yükselmesidir. Bir aile reisi 1546'da 100 akçe öderken bu rakam 1552'de 115, 1580'de 404 ve 1590'a kadar 489 akçeye ulaşmıştı. Bu aradaki enflasyon ise yaklaşık % 30 civarındadır. Dikkati çeken başka bir nokta azalan nüfustan hep daha fazla buğday öşrü tahsili beklentisiydi. Defterde gösterilen miktar 1546'da 400 kile iken 1590'a kadar 1500 kileye çıkmıştı. Bu miktarın gerçek üretimi tam anlamında yansıtmadığını değirmenlerden gelen ödentilerin 550 akçeden 100 akçeye inmiş olması gösterir.

Mohaç çevresinde balıkçılık yapıldığı dikkati çeker. Tuna nehrinde ilk deftere göre mevcut olan üç dalyan daha sonra altıya, ardından sekize yükselmişti. Bu dalyanlardan hazineye giden vergi tutarı yılda 10 ile 15.000 akçe arasında değişiyordu. Mohaç'ın yerel ve bölgesel ticaretteki önemini, bir taraftan pazar ve panayırlarından alınan vergilerle iskelesine gelen mallardan alınan gümrük ve geçit paraları belgeler.

Şehrin XVII. yüzyıldaki durumu hakkında çok kısıtlı bilgiler vardır. Evliya Çelebi'nin tasvirine göre orta büyüklükte ve oldukça tahkim edilmiş bir yerd. Kalesinde bir cami (Sultan Süleyman Camii), askerlerin barındığı elli kadar tahta örtülü ev, varoşunda ise 300 (?) ev, bir hanla bir cami, bir medrese, bir tekke ve iki sıbyan mektebi vardı (*Seyahatnâme*, VI, 189-190). Buda'nın elden çıkmasının ardından güneye doğru ilerleyen müttefik güçler 1686 yılının sonbaharında Mohaç'la birlikte bu bölgeyi de kontrol altına aldı.

Bölgesel önemini hâlâ koruyan şehrin bugünkü (2005 yılı başları) nüfusu, aralarında Güney Slav ve Alman azınlıklar da bulunmak üzere yaklaşık 21.000'dir. Osmanlı döneminden kalma hiçbir eser yoktur. Savaşın cereyan ettiği yerde 1976'da boyalı ağaçtan yapılan biraz melankolik, biraz alaycı modern bir anıt grubu dikilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 441, vr. 179^b-181^a; nr. 443, vr. 155^a-157^a; nr. 593, vr. 49^a-50^a; nr. 632, vr. 46^b-48^a; *Cizye Defteri*, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Türkische Handschriften, Mxt. nr. 611, vr. 185^b-188^a; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VI, 189-190; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri I*, s. 195; A. C. Schaendlinger, *Die Feldzugtagebücher des ersten und zweiten ungarischen Feldzugs Suleymans I.*, Wien 1978, s. 84; Elöd Vass, "Two Tahrir-Defters of the Sanjâq of Mohács from the Time of Sultan Murad III, 1580-1591", *Between the Danube and the Caucasus. A Collection of Papers Concerning Oriental Sources of the History of the Peoples of Central and South-Eastern Europe* (ed. György Kara), Budapest 1987, s. 339-362; *Tanulmányok Mohács történetéhez. A település fennállásának 900. évfordulójára* (ed. Imre Ódor), Mohács 1993; Ferenc Szakály, "Az első dunántúli szandzsák és megszervezője, Kászim bég", *Keletkutatás*, 1995 tavasz, s. 23-43; Géza Dávid, "Kászim vojvoda, bég és pasa. I-II. rész", a.e., 1995 ősz, s. 53-66, 1996 tavasz [2000], s. 41-56; a.m.f., "Mohács", *El²* (Íng.), VII, 219.

 GÉZA DÁVID

MOHAÇ MUHAREBESİ

Osmanlılar'la Macarlar arasında
932 (1526) yılında yapılan
meydan savaşı.

XVI. yüzyıl Osmanlı ve Avrupa tarihinin sonuçları itibarıyla önemli savaşları arasında yer almaktadır. Macaristan'ın güney sınırına yakın bulunan Mohaç (Mohács) ovasında yapılmış olması sebebiyle bu adla anılır. Ayrıca tarihî Macar Krallığı'nı sona erdirip Macar topraklarının parçalanmasının ilk adımını oluşturması yanın-

da Avrupa'da Macar tahtı veraseti meselesini ortaya çıkarmasıyla da dikkat çeker.

Savaşın sebepleri Avrupa'daki siyasi gelişmelerle yakından ilgilidir. Belgrad'ı 927'de (1521) Macarlar'dan alan Kanûnî Sultan Süleyman, Orta Avrupa'ya yönelik olarak başlatacağı yeni askerî harekât için burayı bir üs, ileri karakol şeklinde düşünmüştü. Onun bir sonraki hedefinin Macar Krallığı olacağı biliniyordu. Fakat Macaristan'ı, sosyal ve askerî boyutlarını göz önüne alarak tıpkı Eflak ve Boğdan prenslikleri gibi kendisine bağlı vasal beylikler konumunda tutup Habsburg İmparatorluğu'na karşı bir ara bölge şeklinde kullanılmak ve geride Tuna hattının doğusunun emniyetini sağlamak amacındaydı. Bu siyaset uzun vadeli olarak planlanmıştı, fakat Avrupa'daki âni siyasi gelişmeler Macar Krallığı'na yönelik politikalarda önemli değişimlere yol açtı. İmparatorluk yarışını kazanan V. Karl'a karşı mücadeleye girişen ve bir süre sonra Pavia'de yenilip (25 Şubat 1525) esir düşen Fransa Kralı I. François'nın annesi oğlunun kurtarılması için Osmanlı padişahına başvurunca Macaristan konusu öncelik kazandı. İmparatorun Fransızlar'la anlaşma yaparak I. François'yu serbest bırakması (14 Ocak 1526), Osmanlılar'ın aynı yılın bahar ayında düzenlemek üzere başlattıkları hazırlıkları erteletmedi. Fransız elçisi Johann Frangepán'ı kabul eden Kanûnî Sultan Süleyman, krala hitaben yazdığı evâil-i Rebülâhîr 932 (15-25 Ocak 1526) tarihli mektupla Fransızlar'ın denizden ve karadan Habsburglar'a karşı sefer yapılması teklifini uygun gördüğünü bildirdi. Ortak hedef, imparatorun Fransa'yı da ele geçirip Avrupa'da tek güç haline gelmesini engellemek şeklinde belirlenmişti.

Seferin sebepleri hakkında, 1533'te Alman elçileriyle görüşen Vezîriâzam İbrâhim Paşa'nın (Makbul) ifadeleri, Osmanlılar'ın Macar seferi için siyasi yönden hangi hususları öne çıkardıkları hakkında ipucu verir. Buna göre padişah tahta çıktığında Macarlar'la iyi münasebetler kurmak için babasının vefatı ve kendisinin tahta cülûsunu bildirmek, böylece karşı taraftan bir tebrik alarak mevcut anlaşmaları teyit etmek maksadıyla Macar Kralı II. Layoş'a (Lajos) elçi göndermiş, fakat Macar kralı bu elçiyi ve onun ardından gönderilen ikincisini hapse atınca durum padişah tarafından düşmanlık belirtisi sayılmıştı. Daha sonra Fransa kralının annesi yardım talebinde bulununca kralın esaretine çok üzümüş olmasının da etkisiyle buna bir cevap olmak ve İm-

parator V. Karl'a darbe vurmak için onun kız kardeşiyle evli olan Macar kralı üzerine sefer yaparak hem V. Karl'ı zor duruma düşürmeyi, hem de barış çağrılarını karşı düşmanca davranan II. Layoş'tan intikam almayı planlamıştı (Hammer, V, 134-135). Gerek buradaki ifadeler gerekse Mohaç'ta zafer kazanıldıktan sonraki gelişmelerden bu seferin hedefinin, âni şekilde Macaristan'a bütünüyle hâkim olmaktan çok Orta Avrupa meselelerine yön verici bir pozisyon elde etmek ve V. Karl'a rakipsiz bulunmadığını hissettirmek olduğu anlaşılır.

Sefer kararı alındığında Habsburg İmparatorluğu, Fransa ile olan savaş yanında Alman prenslerinden kaynaklanan iç problemlerle, sosyal ve dinî hareketlenmelerle (Protestanlık meselesi), İngiltere ve İtalyan şehir devletlerinin karşı tavırlarıyla uğraşıyordu. Vaktiyle papanın direktifleri doğrultusunda Osmanlılar'la anlaşma yenilemeyeip elçileri hapse atan ve yeni padişahın cülûsunu tebrik için heyet göndermeyen Macar Kralı II. Layoş ise Osmanlı tehdidi karşısında güçlü müttelikler bulamadı. Leh kralı 1525'te Osmanlılar'la anlaşma yenilemişti, Alman prensleri Macaristan için para harcamak ve asker kaybetmek istemiyorlardı. Katolik Batılı hükümdarlar yardım taleplerini sessizlikle karşılıyorlardı. Öte yandan Macaristan'daki asilzadelerin bir bölümü II. Layoş'un idaresinden memnuniyetsizlik duyuyordu. Savaş meclisinde bile asilzadelerin istekleri, kralın yanındaki Almanlar'ın uzaklaştırılması ve devlet gelirlerinin daha âdil biçimde kullanılması noktasında toplanmıştı. Osmanlılar'ın çıktıkları yeni seferin hedefinin neresi olduğu konusunda bile (Erdel, Budin, Hırvatistan) fikir birliği içinde değillerdi, bu meselede tam bir belirsizlik hâkimdi. Hatta Erdel Voyvodası Zapolya'nın ve dönemin meşhur Macar kumandanı Kristóf Frangepán'ın savaşa katılmakta gecikmeleri biraz da bu sebeptendi. Çek yardımcı kuvvetleri feodal alışkanlıklar yüzünden çok geç toplanabilmişti. Macarlar da maddî durumu göz önüne alıp askerlere uzun süreli para ödeyerek onları bir arada tutamadıklarından savaşa çok az bir zaman kala bunları alelacele bir araya getirebilmişlerdir.

II. Layoş, Türkler'in durumunu çok iyi bildiği gerekçesiyle Kaloç (Kalocsa) başpiskoposu ve Sirem (Srem) kumandanı Pál Tomori'yi Vişegrad'a çağırırdı. 23 Nisan 1526'da yapılan toplantıda Osmanlılar'ın sefer hazırlıkları ve karşı tedbirler pek ko-

nuşulmadı, 1 Temmuz'da köylüler ve çetelerden oluşan piyadelerin Tolna'da toplanması kararlaştırıldı. 9 Mayıs'ta sona eren mecliste yaşananlara şahit olan papa temsilcisi (Burgio), papanın şimdiden Macaristan'ı kaybedilmiş hıristiyan ülkeleri listesine ekleyebileceğini ifade etmiştir.

Gerekli hazırlıkları tamamlayan Kanûnî Sultan Süleyman, yanında vezîriâzam ve aynı zamanda Rumeli beylerbeyi olan İbrâhim Paşa olduğu halde İstanbul'dan 11 Receb 932'de (23 Nisan 1526) hareket etti. Edirne'den Filibe'ye geldiğinde İbrâhim Paşa, Rumeli askeri ve maiyetine verilen 2000 tüfekçi yeniçeri, 150 topla bir konak ileriye sevk edildi. İkinci vezir Mustafa Paşa, üçüncü vezir Ayas Paşa ve Anadolu Beylerbeyi Behram Paşa padişahla birlikte asıl kuvvetler onları takip ediyordu. Sürekli yağın yağmurların yumuşattığı ağır arazi şartları, kaban dereler ve sellerle boğuşan, bu yüzden çok yavaş ilerleyen ordu güzergâh planını değiştirmek zorunda kaldı; Semendire (Smederevo) yolu yerine Alacahisar (Kruşevac) yolu tercih edildi. Daha sonra İbrâhim Paşa ile buluşularak yol üstünde önemli bir kale olan Pétervárad'ın (Petrovaradin / Varadin) kuşatılması kararlaştırıldı. Morova suyunu geçen padişah Belgrad'a ulaştı ve ramazan bayramını burada geçirdi. İbrâhim Paşa'nın kuvvetleri ise Pétervárad'ı kuşatma altına almıştı (4 Şevval / 14 Temmuz). Bu sırada Osmanlı ordugâhına Tomori'nin 2000 askerle Pétervárad yakınlarında olduğu, kralın ise henüz Budin'den ayrılmadığı haberi geldi. Kralın Avusturya arşidükü Ferdinand'dan yardım isteğini 15 Temmuz 1526 tarihli mektupla tekrarladığı ve Türkler'in Pétervárad'ı hedeflediklerini, burasının düşmesi halinde hem Macar hem de bütün imparatorluk topraklarının tehlikede olacağını bildirdiği sırada Osmanlı kuvvetleri kaleyi kuşatmış bulunuyordu. Belgrad'da iken Tuna'dan 29 Ramazan'da (9 Temmuz) çoğu ufak tipte ve köprü yapımında kullanılacak olan 800 kadar gemi ulaşmıştı. Bu gemilerden bir kısmı, top ve tüfekli asker yerleştirilerek Pétervárad Kalesi'nin Tuna yönündeki surlarını kuşatmak üzere oraya sevk edildi. Bazı Osmanlı kaynaklarında kuşatma sırasında Tomori'nin 2000 askeriyle Tuna'nın hemen öte yakasında mevzilendiği, gemilerin içindeki tüfekçi askerlerin ve topların bunlara karşı harekete geçirildiği, yoğun ateş sonucu Tomori'nin mevzilerini bırakıp geri çekildiği belirtilir (İbn

Kemal, s. 251-252). Kale alındıktan (17 Şevval / 27 Temmuz) iki gün sonra padişah hedefin Budin olduğunu açıkladı. 29 Şevval'de (8 Ağustos) İlok (İllök / Ujlak) Kalesi düştü. 13 Zilkade'de (21 Ağustos) Drava nehri üzerinden gemilerle oluşturulan seyyar köprüden kademe kademe bütün ordu geçirildi. Köprüyü yıkmakla görevlendirilen Tomori, Osmanlı ordusunu bu bölgede durdurmak istiyordu, fakat daha önce Báthori gibi o da arkadan herhangi bir takviye alamayınca geri dönüp kralın ordugâhına gitti. II. Layoş ise 24 Temmuz'da Tolna'ya gelmiş, burada toplanacak askerleri beklemeye başlamıştı. Yarı köylülerden oluşan, diğer yarısını Estergon, Istolni Belgrad ve diğer Macar bölgelerinden gelen süvarilerle Leh, Bohemya, Alman askerlerinin oluşturduğu 20.000 kişiyle 15 Ağustos'ta Osmanlı ordusunun karşılanacağı Mohaç sahrasına hareket etmiş, dört gün sonra burada ordugâhını kurmuş, askerlerini yerleştirmişti. Bu sırada gelen takviyelerle asker sayısı giderek artıyordu, savaş sırasında sayı 40-50.000 dolayına ulaşmıştı. 19 ve 20 Ağustos'taki savaş meclisinde kumandanlar Osmanlı ordusunun Mohaç'ta karşılanıp karşılanmaması hususunu görüşmüşler, ayrıca orduya henüz katılmamış olan Zapolya ve Frangepán'ın askerlerinin beklenmesi, bunlar gelmeden savaşın hemen başlatılması ve padişahın barış istenip haraç vermeye razı olunması gibi konuları tartışmışlardı (Iorga, II, 400). Macar asilzadelerinin çoğu bir süvari hücumuyla Osmanlı ordusunun dağıtılabilirliği inancındaydı. Kendilerinden daha kalabalık Osmanlı ordusunun (yaklaşık 80.000 kişi) araziyle boğuşmasını ve kısım kısım ilerlemesini fırsat bilerek âni bir saldırıyla doğrudan padişahın bulunduğu yere ulaşmanın, böylece zaferi kazanmanın mümkün olacağı kanaati hâkimdi. Macar ordugâhı ovanın en uygun yerinde bulunuyordu, Osmanlı ordusunun ovaya ulaşacağı güzergâh sürekli yağın yağmurlarla bataklık haline gelmiş, ağır Osmanlı ordusu yürüyüş düzenini bozmak ve yavaş hareket etmek mecburiyetinde kalmıştı. Buna rağmen Macarlar zorlanan ve kıtaları arasındaki bağı kopan Osmanlı ordusu üzerine yürümekte geciktiriler.

Dönemin Osmanlı kaynaklarından Kemalpaşazâde ve olayı ondan özetlediği anlatılan Matrakçı Nasuh, Macarlar'ın beklemeyip Osmanlı ordusunu Drava'nın bataklık arazisinde ve geçit yeri yakınlarında karşılamaları halinde durumu leheri-

MOHAÇ MUHAREBESİ

ne çevirebileceklerini ve Osmanlı ordusu- nu güç durumda bırakacaklarını belirtir. Son askerî grubu 14 Zilkade'de (22 Ağus- tos) köprüden geçen ve bataklık arazide yağmur altında Mohaç'a doğru ilerleyen Osmanlı ordusu 19 Zilkade'de (27 Ağus- tos) Baranyavár mevkiinde ordugâh kur- du ve ertesi günü savaş olacağı ilân edil- di. 20 Zilkade'de (28 Ağustos; bu tarih sa- vaşın çarşamba günü yapılması sebebiyle 29 Ağustos'a denk düşer) sabahleyin ön- de İbrâhim Paşa'nın Rumeli sipahileri ve tüfekçi grubunun bulunduğu kuvvetler olduğu halde yürüyüşe geçen ordu ancak ikinci vaktinden biraz önce Mohaç ovası- na hâkim yüksekliklere ulaşabildi. Bura- dan Macar ordugâhının karaltısı görüle- biliyordu. Arkadaki kuvvetler ise gecik- mişti. Akşamın yaklaşması sebebiyle sa- vaşın ertesi günü yapılması kararlaştırıl- dı, bunun üzerine ordunun ağırlıkları ve malzemelerinin indirilip çadırların kurul- ması emri verildi. Bu işler yapılırken sü- variler Macarlar'ın hareketlerini dikkatle takip ediyorlardı. Tam bu sırada Macar alaylarında bir hareketlenme oldu ve âni Macar saldırısının başladığı anlaşıldı.

Osmanlı askerî heyeti âni saldırı karşı- sında önceden kararlaştırılan planı uygu- ladı. Yapılan görüşmelerde Semendire Beyi Yahyâpaşaoğlu Bâli Bey, Macar ağır

zırhlı süvarilerinin birbirine zincirlerle bağlanarak yapacakları sert saldırılara karşı öndeki Rumeli askerinin yanlara ay- rılarak onlara geçit vermesini ve ardın- dan yan cepheden hücum edilmesini tav- siye etti. Ancak önde bulunan ağırlıkların bu plana engel olacağı düşünüldüğünden ordunun ağırlıklardan ayrılması ve bunla- rın geride indirilmesi gerektiği üzerinde duruldu. Öte yandan saldıran Macarlar, Rumeli askerî ikiye ayrıldığına birden- bire bunların arkasındaki top arabaları, zincirle bağlanmış toplar ve tüfekçi yeni- çeri birliklerinin oluşturduğu duvara çar- pacaklardı. Ayrıca akıncı beyleri (Bâli ve Bosna Beyi Hüsrev) Macar kuvvetlerini ar- kadan sarmak için pusuya yatırıldı.

Hafif yükseltili, yağmur sebebiyle yu- muşamış taraçaları yaran vadilerden ve taraça üzerinden aşağıya inen Rumeli kuvvetlerine yapılan Macar saldırısı öğle- den sonra ikinci vaktine doğru başladı. Plan uyarınca Rumeli askerî iki yana açıl- dı, Macar kuvvetleri karşılarında topçu ve tüfekçileri buldular. Toplar pek etkili ol- madiysa da yerlerinde disiplin içerisinde duran ve atış için uygun zamanı bekleyen yeniçeri tüfekçileri birkaç grup halinde kademeli ve seri ateşle Macar süvarileri- ni dağıttı. Osmanlı kaynaklarında Macar kuvvetlerinin üçe ayrıldığı, padişah çadı- rının ve ordugâhının savaş mahallinden uzakta kurulduğu, evvelâ öncü askerle- rin (çarhacı) çarpıştığı, ardından Macar ordusunun sağ kolundaki kuvvetlerin akıncılara karşı yollandığı, soldakilerin yerinde bırakıldığı, kralın ise İbrâhim Pa- şa üzerine saldırdığı, ikiye ayrılan Rumeli askerî arasından geçip tüfek ateşiyle kar- şılaştınca sola döndüğü, bu kesimdeki Os- manlı sipahileriyle çatışarak saflarını yar- dığı, ancak yetişen kuvvetlerle etrafları- nın çevrilip imha edildiği, sol kolda duran Macar kuvvetlerinin ise Anadolu sipahi- leri üzerine yürüdüğü, fakat bunların için- de sıkıştıkları, yeniçerilerin yetişip Ma- carlar'ı dağıttığı, padişah tarafına yöne- lenlerin de tamamıyla yok edildiği belir- tilir.

Macar ordusunda bulunan ve kendisi de savaşa katılan episkop ve kançılar Bro- darics de bazı farklılıklarla benzeri bir tablo çizer: Öncelikle Osmanlı kuvvetleri- nin Macar ordusunu çember içine alma- ması için geniş bir alana yayıldıklarını, en kalabalık kısmı oluşturan sağ kanadın ba- şında Hirvat banı Franjo Batthyány, To- mori'nin de bulunduğu sol kanada Péter Perényi'nin kumanda ettiğini, yayaların bu süvarilerin ortasına yerleştiğini, ikinci

safta ise kralın kuvvetlerinin yer aldığını, pusuya yatırılan Osmanlı akıncılarının ha- reketlerinin farkedildiğini ve üzerlerine Ráskay'ın kumandasında 400 süvari yol- landığını, saldırı sırasında Osmanlı ordu- sunun ikiye ayrıldığını, Macar süvarileri- nin karşılarında birden top ve tüfekçileri bulduğunu ve dağıldıklarını, bozgunun yaygınlaştığını, Macar ordugâhına soku- lan Osmanlı kuvvetlerinin burayı yağma- layıp tahrip ettiklerini söyler.

Savaşa çok önem veren Macar tarihçi- liğinde Osmanlılar'a saldıran sol kanadın Rumeli askerini bozduğu, bu sırada yağ- maya daldığı için zaman kaybettiği, yeti- şen tüfekçi yeniçerilerin bunları dağıttığı üzerinde durularak savaşın kaybı buna bağlanır. Önceden yapılan planlar ve Os- manlı kuvvetlerinin belirlenen taktiğe uy- gun hareket ettiği göz önüne alınmaz. Âni hücumla saldıran Macar kuvvetleri- nin başarı şansı pek yoktu. Üstelik saldırı sırasında arkadaki kuvvetlerle olan bağ- ları kopmuştu, gerideki yayalar ise bun- lara yetişememişti. Bunda biraz da yan- dan çevirme hareketi etkili olmuştu. Ay- rıca yine ümitsizce çarpışan Macar kuv- vetleri ordugâhın tahrip edildiği haberi gelince tamamıyla kuşatıldıklarını düşün- müşler ve bu da savaşın kaybında önem- li bir rol oynamıştı. Öte yandan pusudaki akıncılar, üzerlerine yollanan Ráskay'ın müfrezesini dağıtmış, süratle Macar or- dugâhına yönelip burayı ateşe vermiş ve Macar ordusunun arka tarafında kontrol- lü sağlamıştı. Macarların durumuna nis- betle oldukça zor arazi şartlarıyla boğuş- an ve yavaş hareket eden Osmanlı kuv- vetlerinin âni saldırı karşısında tam ola- rak savaş düzenine geçemediği, hatta bir bölümünün hiç savaşa girmedeği hesaba katılırsa sonucu, bütün bu olumsuz fak- törlere rağmen asker sayısı bakımından üstünlüğünden ziyade taktik, düzen ve âni değişime hazır bir savaş disiplini içe- risinde bulunmasının tayin ettiği söyle- nebilir.

Çatışmanın yaklaşık iki saat sürdüğü Mohaç Meydan Muharebesi neticesinde Macar Kumandanı Tomori, Borza deresi yakınlarında hayatını kaybetti. Kral II. La- yoş kaçarken akşam karanlığının da tesiri- yle Csele deresinde boğuldu. İki başku- mandan, altı başrahıp ve Macar ileri ge- lenlerinden 300 kişi savaş meydanında kaldı. Sefer sırasında tutulan rûznâmeye göre meydana kalan Macar ölüleri or- tada bırakılmayarak gömüldü, bu sırada 20.000 piyade, 4000 süvari cesedi sayıldı. Esir alınanların sayısı ise 10.000'e ulaş- ı-

Mohaç Muharebesi'ni tasvir eden bir minyatür (Ârifî Çelebi, *Süleymannâme*, TSMK. Hazine, nr. 1517, vr. 219^a)

yordu. Rûznâmede Osmanlı kaybı bir insansah hatası değilse elli-altmış kişi olarak gösterilir. Celâlzâde Mustafa Çelebi bu rakamı 150'ye çıkarır. Ancak sayının bunların epeyce üstünde olduğu açıktır. Savaşın sona ermesinin ardından padişah bir gün Mohaç ovasında kaldı ve hiçbir mukavemetle karşılaşmaksızın Budin'e doğru hareket edip şehre girdi (4 Zilhicce / 11 Eylül). İki hafta sonra Osmanlı ordusu şehri boşaltıp geri döndü.

Savaş Macar Krallığı'nın bir bakıma sonunu hazırladı. Her ne kadar Osmanlılar, Budin merkezli olmak üzere Zapolya'nın krallığını, kendilerine bağlı olmak kaydıyla, kabullendilerse de bu durum geçici bir süre içindi. II. Layoş'un ölümü, V. Karl'ın kardeşi Avusturya ve Bohemya taraflarının idarecisi Arşidük Ferdinand'ın akrabalık bağı dolayısıyla Macar tahtı verasetinde hak iddiasına ve Macaristan'ın bir bölümünde hâkimiyet kurmasına yol açtı. Ortaçağ Macar Krallığı'nın eski toprakları üçe taksim edildi. Bu durum Macaristan topraklarında Osmanlılar'la Habsburglar arasında 150 yıl sürecek olan mücadelenin de ilk adımını oluşturdu. Öte yandan Avrupa'daki siyaset arenasında Osmanlılar'ın ağırlıklarını hissettirecekleri yeni bir devir bu zaferle başlamış oldu.

BİBLİYOGRAFYA :

T SMA, nr. E. 6146/2; BA, D.BRZ, nr. 20611, 20612; "Mohaç Seferi Ruznâmesi" (Feridun Bey, Münşeat içinde), I, 554-563; "Mohaç Fetihnâmesi" (a.e. içinde), I, 546-551; İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, X. Defter, s. 201-311 (*Mohaçnâme: Histoire de la campagne de Mohacz* [metin ve Fransızca trc. M. Pavet de Courteille], Paris 1859); Brodarics István, *Igaz leírás a magyaroknak a törökökkel Mohácsnál vívott csatájáról*, Budapest 1983, tür.yer.; Matrakçı Nasuh, *Süleymannâme*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1286, vr. 98^b-132^a; Lutfî Paşa, *Tarih* (haz. Kayhan Atik), Ankara 2001, s. 256-264; Celâlzâde Sâlih, *Mohaç Seferi Fetihnâmesi (Tarih-i Feth-i Budin)*, İÜ Ktp., TY, nr. 1285; Celâlzâde, *Tabakâtü'l-memâlik*, vr. 131^a-148^b; Bostan Çelebi, *Süleymannâme*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3317, vr. 75^a-92^b; Sivâsî, *Süleymannâme*, TSMK, Hazine, nr. 1340, vr. 54^a-66^b; Anonim *Tarih-i Âl-i Osmân* (haz. Mustafa Karazeybek, yüksek lisans tezi, 1994), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 318-322; *Hoca-zade Mehmed Efendi'nin İbtihâcû't-tevârihi* (haz. Ahmet Akgün, doktora tezi, 1995), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 147-224; Peçuyulu İbrâhim, *Tarih*, I, 84-98; Hammer (Atâ Bey), V, 57-65, 134-135; Zinkeisen, *Geschichte*, III, 639-646; N. Iorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Gotha 1909, II, 391-403; *Mohâcsi emlékkönyv 1526* (ed. Imre Lukinich), Budapest 1926; Ferenc Szakály, *A Mohâcsi Csata*, Budapest 1976; Gyula Rázsó – László Csendes, "A Mohâcsi Csata", *Mohâcs 1526*, Budapest 1976, s. 9-87 (özet trc. Hicran Askin, "Atatürk'ün

100. Doğum Yılına Armağan", *DTCFD*, özel sayı |1982], s. 607-625); *Mohâcs emlékezete*, Budapest 1979; László M. Adföldi, "The Battle of Mohács, 1526", *From Hunyadi to Rakoczi. War and Society in Late Medieval and Early Modern History* (ed. J. M. Bak – B. K. Király), Brooklyn 1982, s. 189-202; Géza Perjés, "A Mohâcsi Csata (1526 Augusztus 29)", *Mohâcs* (ed. L. Rúzsás – F. Szakály), Budapest 1986, s. 195-239; a.mlf., *Mohaç Meydan Muharebesi* (özet ve tanıtma Şerif Baştav), Ankara 1988; Gábor Ágoston, "Müzakere", *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, İstanbul 1997, s. 173-174; Annie Berthier, "Kanuni Süleyman'ın I. François'ya Mektubu", *Toplumsal Tarih*, III/17, İstanbul 1995, s. 43-45.

FERİDUN M. EMECEN

MOLDAVYA

(bk. MOLDOVA).

MOLDOVA

Doğu Avrupa'da bir devlet.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

II. TARİH

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kurulan (1991) Moldova Cumhuriyeti (Republica Moldova) kuzey, güney ve doğudan Ukrayna, batıdan Romanya ile komşu olup 33.845 km² yüzölçümüne ve 4.200.000 (2004 tahmini) nüfusa sahiptir. Başşehri Chisinau (Kişinev, Kishinev 770.000), diğer önemli şehirleri Tiraspol (212.000), Baltıy (177.000) ve Tighina'dır (Bender 146.000). Ülkenin bulunduğu bölgenin adı Türkçe'de Moldavya olarak da kullanılır.

Ülke toprakları kuzeybatıdan güneye doğru hafifçe alçalarak uzanan ve ortalama yükseltisi 147 m. olan bir plato görünümündedir; en yüksek noktası Kodren dağıdır (429 m.). Göl bulunmayan arazi toplam 16.000 km. uzunluğundaki küçük akarsular ve derin vadilerle yarılmış durumdadır. Akarsuların çoğu Dinyestr, Prut ve Tuna nehirlerine karışır, çok azı ise doğrudan Karadeniz'e ulaşır. İklim, kısa sert kışları ve uzun sıcak yazları ile karasal orta kuşak iklim özellikleri gösterir; ocak ayında sıfırın altında 3-5 C° olan sıcaklık ortalaması temmuzda 19-22 C°'dir. Ülke genelini % 9,8'ini oluşturan ormanların çoğunun yakın bir geçmişten beri kesilerek yerlerinin iskâna açılması sonucu büyük oranda erozyon ve toprak kayması sorunları baş göstermiştir. Yer altı servetleri bakımından fakir bir ülke

olan Moldova'nın başlıca kaynakları linyit ve alçı taşıdır. Enerji ihtiyacının çok büyük bir bölümü ithalât yoluyla karşılanmakta, önemli bir kısmı Rusya ve Ukrayna'dan olmak üzere kömür, petrol ve doğalgaz ithal edilmektedir.

Moldova kilometrekareye düşen 124 kişiyle birçok Avrupa ülkesinden daha kalabalıktır. Bunun sebebi, XIX. yüzyıl boyunca özellikle güney kesimlere Rusya'nın diğer bölgelerinden yapılan göçlerdir. Bu dönemde Ukraynalı, Rus ve Sırp gruplar Besarabya bölgesine göç ederken 160.000 dolayında Bulgar ve Gagauz Türkü de buraya gelmiştir. Son on yıl içinde sosyal ve ekonomik krizlerden dolayı azalma eğilimine giren nüfusun % 46,6'sı şehirlerde, % 53,4'ü köylerde oturmaktadır. Etnik yapının dağılımı ise % 64,5 Moldovan, % 13,8 Ukraynalı, % 13 Rus, % 3,5 Gagauz, % 2 Bulgar, % 1,5 yahudi ve % 1,7 oranında Alman, Polonyalı, Çingene şeklindedir. Resmî dil Latin harfleriyle yazılan Romence olmakla birlikte özellikle şehirlerde yaşayan halk günlük hayatında hâlâ Rusça kullanmaktadır; Bulgarca ve Gagauz Türkçesi konuşulan diğer dillerdir. Halkın % 98'den biraz fazlası Ortodoks Hıristiyan, % 0,5'i Baptist Hıristiyan ve geri Müsevîdir.

Tarımsal faaliyetler ülke ekonomisinde ön sırada olduğundan sanayi de tarıma dayalı biçimde gelişmiştir. Ülke topraklarının % 86'sı işlenmektedir; elde edilen başlıca ürünler tahıl, meyve ve sebzedir. Eski Sovyetler Birliği bağlarının üçte biri bu ülke sınırları içinde kaldığından ihracatın ilk sıralarını üzüm ve şarap oluşturur. Yaş sebze ve konserve ihracatı alanında 112 firma faaliyet göstermektedir. Ekilebilir arazilerin 80.000 hektarında şeker pancarı üretimi yapılır; ancak 3 milyon ton pancar işleyebilecek yedi fabrika bulunmasına karşılık pazarlama problemi yaşanması sebebiyle tesisler düşük kapasitede çalışmaktadır. Öte yandan hayvancılık potansiyelinin yüksekliğine karşılık bu sektör için yeterli endüstri tesisi kurulamadığından hayvansal ürünler ham olarak ihraç edilmektedir. Son yıllarda toprak reformuna yönelik çalışmalar başlatılmış ve eski devlet çiftliklerine ait toprakların halka dağıtılması konusunda önemli adımlar atılmıştır.

Moldova'nın ihracatında en büyük pay % 45 ile Rusya'nındır. 1998 yılından itibaren İtalya ve Almanya da öne çıkmaya başlamıştır. Yine aynı ülkelerle gerçekleştirilen ithalât ise enerji, tekstil ve bit-